

EMINESCU – BLAGA

Afinități elective – teze

Pentru Pompiliu Constantinescu, Tudor Arghezi este singurul creator al unui univers concurent cu cel al lui Eminescu: ”Poezia lui Arghezi sortită, ca putere de expresie, ca adâncime de sensibilitate, să ocupe versantul liber, în fața lui Eminescu” și criticul continuă ”lirica lui Tudor Arghezi poartă un dialog strălucit cu lirica lui Eminescu” (Pompiliu Constantinescu, *Tudor Arghezi*, în *Scrieri I*, 1967). În artă, unde legea progresului este de altă natură decât în celelalte domenii ale culturii și civilizației, sunt deosebit de păguboase ierarhizările și calificările absolute. Aserțiunea criticului citat este relativă (și subiectivă), ea nu acoperă întreaga realitate. Partea din versantul din fața lui Eminescu, ocupată de autorul *Cuvintelor potrivite*, este mai mică decât locul rămas liber. Acest spațiu mai mare rămas liber pe versant îl ocupă creația lui Lucian Blaga. Prin valoarea și importanța ei, poezia lui Blaga a intrat într-un dialog mai mult decât strălucit cu poezia lui Eminescu. Numai marii artiști se asociază, nu atât prin asemănări, cât prin deosebiri. Numai aparent este un paradox. El nu este altceva decât continuitate. Eminescu își încheie veacul său – al XIX-lea – apoteotic; Blaga și-l deschide pe al său – al XX-lea – tot apoteotic. Prin geniul eminescian poezia românească, într-un interval de 10–15 ani, traversează și consumă un secol de evoluție poetică europeană. Autorul *Luceafărului* creează poeziei noastre acele organe fine prin care devine capabilă să recepteze modernitatea care, tocmai acum, la sfârșit de secol, își face intrarea în literatura bătrânului continent prin prima ei dimensiune: simbolismul, dar și capabilă să genereze modernitate. Autorul *Poemelor luminii* e primul mare poet care reușește să sincronizeze în mod definitiv formele poetice românești cu cele europene (cf. Marin Mincu, *Blaga – poezii – texte comentate*, 1983). Importanța autorului *În marea trecere* stă atât în ceea ce, prin distanțarea poetică pe care o săvârșește, contribuie la redescoperirea lui Eminescu.

După Eminescu, nu cred că există o altă poezie ontologizată ca cea a lui Blaga. Ontologizarea liricii eminesciene se face prin gravele întrebări asupra ființei. Această interogație a trecut într-o măsură sau alta și într-o formă sau alta și în lirica lui Arghezi și în cea a lui Bacovia și în cea a lui Barbu. Spre deosebire de aceștia, Blaga lărgeste și adâncește mult, considerabil ontologizarea poeziei prin aceea că el ”ontologizează însăși structura intimă a poeziei” și a actului creator (Mihai Cimpoi, *Lucian Blaga – Paradisiacul, Lucifericul, Miticul*, Editura Dacia, Cluj, 1997).

Autorul *Odei (în metru antic)* și cel al *Mirabilei semințe* sunt personalități creatoare prin care se definește o spiritualitate la un moment dat, într-un anumit segment istoric și cu reverberații în timp. Cei doi poeți sunt creatori ai unor universuri lirice de o mare complexitate, de adâncime amănunțită și de o valoare universală de netăgăduit. Poeți de excepție, în mod fatal ei se singularizează în cadrul liricii românești în așa măsură încât ”mediul” lor nu pare a fi poezia înaintașilor imediați sau a contemporanilor, ci fie ”zăriștea cosmică”, fie o ”zăriște” a trecutului.

În literatura națională nici un alt scriitor nu se poate apropia atât de mult de Eminescu și nici nu ar putea sta alături de el în aceeași măsură ca Blaga. Poetul cel mai apropiat de spiritul adânc al lui Eminescu rămâne totuși de o mare și puternică originalitate.

Între cei doi poeți naționali există o consonanță spirituală și creatoare încât, la nivelul înalt al generalităților în legătură cu relația dintre cele două universuri poetice, putem formula câteva axiome: forța transfiguratoare (”schimbarea la față”) a vibrației lirice; forța expresiv –

metaforică a limbajului poetic; excepționala vocație metaforică; setea de idealitate, de absolut și de transcendent; permanența infuzie a Dorului; substratul autohton mitic.

O primă apropiere între Blaga și Eminescu se poate face pornind de la biografia lor spirituală. Am semnalat deja unicitatea și singularitatea celor doi poeți în timpul lor literar. Din această perspectivă Eminescu este un pur romantic. El, în mod conștient, dar mai mult inconștient, a ignorat realitatea literară românească apropiată, dar și pe cea europeană contemporană lui. S-a scris suficient de mult despre Eminescu și "înaintașii săi" sau despre posibilele relații cu romanticii apropiați lui în timp sau cu contemporanii. Toate aceste posibile relații sunt irelevante neajutând pe deplin sau convingător la explicarea a ceea ce a ajuns Eminescu. Eminescu e contemporan cu etapa de glorie a lui Alecsandri și cu romanticul Hașdeu, dar ecourile directe ale acestora asupra poeziei sale sunt ca și inexistente. Mai mult sau mai puțin contemporan cu Rembaud, Mallarme, cu simbolistii, cu parnasienii, cu Nietzsche, Eminescu i-a ignorat; poezia sa nu dă nici un semn de atingere directă cu opera acestora. Eminescu și cei pomeniți aparțin unor lumi contemporane doar cronologic, dar paralele ca spiritualitate. Poetul nostru parcă ar fi intrat "într-un tunel al timpului" cu fața întoarsă spre TRECUT. Poetul se identifică total cu personajul său Dionisie - Dan din nuvela filozofico-fantastică *Sărmanul Dionis*. Pentru poezia sa "izvoarele" și "influențele" sunt mitologia autohtonă prin firmiturile ei care și-au păstrat în vremuri, mitologiile "clasice" – nordică și greco-latină – și mito-filozofia Indiei vechi. Filozofia Greciei clasice, dar mai ales cea a lui Kant și Schopenhauer și le-a apropiat până la "posesie" tocmai prin faptul că se potriveau caracterului și temperamentului său și pentru că i-au deschis drum spre cultura indiană veche. La rândul său Blaga se caracterizează prin aceeași unicitate și singularitate. Dar dincolo de similitudinile geniului lor creator, această unicitate și singularitate se manifestă într-un mod aproape paradoxal. Dacă la Eminescu se poate vorbi de o unicitate prin *izolare*, la Blaga aceeași unicitate și singularitate se definesc prin dorința aprigă de *integrare* în cultura europeană a timpului său. Prin opera sa dorește să ridice spiritualitatea românească la valoare universală și de a o introduce în circuitul acesteia.

Frapante asemănări prezintă cei doi poeți prin paradigma culturală în care se formează. Această paradigmă conține trei nivele corespunzătoare la trei momente biografice succesive: copilăria și satul, contactul catalitic cu paradigma culturală germană și, ca urmare și continuare a acestora, desfășurarea calitativă în timp a creației, nu printr-o simplă aglutinare de etape și de opere. De subliniat că această paradigmă a formării are o permanență foame de cultură. Pentru ei cultura nu este un epifenomen, ci ceva care contribuie la *desăvârșirea*, la împlinirea lor ca ființe creatoare. Această paradigmă are două axe: setea de cunoaștere și dorința de creație. Cuvintele lui Călinescu despre Eminescu se potriveau de minune și lui Blaga: e "cel mai cult dintre poeții noștri, cu cea mai ridicată putere de folosire (creatoare) a tuturor factorilor de cultură". E puțin spus, cultura e mediul lor de viață; cultura e pentru ei hrană vitală, încât instinctul culturii se pietrifică în destin.

Urmărind opera în derularea ei în timp, vom constata că atât Eminescu, cât și Blaga sunt de la început "Poeți". Ei s-au născut și nu s-au făcut poeți. De aceea este chiar impropriu să vorbim în cazul lor de o *evoluție poetică* – etape de creație, schimbări de registre poetice, abandonări și îmbrățișări de *-isme*.

Fiecare nou text poetic adăugat la cele precedente *nu schimbă*, nu modifică universul poetic, ci îl *luminează* tot mai puternic, relevând aspecte, relații, accente, stări, gânduri, idei care de fapt existau într-un anumit grad dar nu erau văzute. De la început există acel *centru pulsatoriu* care eliberează noi și noi cercuri concentrice. De la început există structura poetică unitară care este de natură mitico-poetică. Urmărindu-le biografia – și cea profană, și cea poetică – putem spune despre cei doi poeți că ei nu trăiesc, ci se trăiesc prin actul creator.

În poezia eminesciană și în cea blagiană putem identifica intelectualizarea emoției poetice ca și aspect comun. Această intelectualizare nu înseamnă întoarcerea spre abstracție, spre filozofie, nici "poetizarea" cunoașterii, nu seamănă nici cu ermetizarea expresiei poetice, nici cu

”inițiativele“ diferitelor –isme. Intelectualizarea lirismului înseamnă la cei doi poeți căutare a *unității lucrurilor* proiectată într-o *schemă* a spiritului ordonatoare (cf. Eugen Tudoran, *Lucian Blaga – mitul poetic*, Editura Eminescu, 1987, p. 112). Ea se fundamentează pe sensibilitatea lor metafizică. Pe lângă sensibilitatea metafizică, în aceeași măsură îi mai caracterizează vocația creatoare și misterul cosmic.

De câteva ori am amintit de singurătatea și unicitatea celor doi poeți în cadrul literaturii naționale. Aceste trăsături ale celor doi nu trebuie să ne conducă la ideea greșită, falsă că ei nu ar fi cunoscut literatura națională. În aceeași idee trebuie să subliniem interesul lor pentru istorie și creația (spiritul) populară. În cazul lor cele două domenii nici nu pot fi concepute independent, izolat, ci numai într-o unitate. În această relație, cei doi poeți coboară până la timpul neguros al originilor. Originile poporului și ale spiritualității lui sunt așezate, nu de puține ori, într-un *illo tempore* al omenirii. Din această idee a vechimii și permanenței crește în imaginarul lor poetic imaginea metaforică a unui timp și spațiu românesc, crește un cronotop care la Eminescu se va numi *Dacia*, iar la Blaga *Țara*.

Față de folclor au avut aceeași apreciere superlativă, un adevărat cult. Relația lor cu folclorul literar (doina, bocetul, descântecul, eresul-povestea etc) a fost constantă și complexă. Nu fără semnificație e și faptul că atât Eminescu, cât și Blaga și-au alcătuit pentru uz personal o antologie de poezie populară. Culegerea a fost făcută nu de specialistul folclorist, ci de poet. Cei doi poeți au un fond comun baștinaș. Să ne reamintim cuvintele lui Blaga dintr-un interviu acordat în 1926 lui I. Valerian: ”Pentru mine, etnicul este fatalitate, nu este program. Oricât ai căuta să-l ocolești, el se ține după tine, făcând parte din instinctul persoanei tale”.

Atât Eminescu, cât și Blaga sunt suprasaturați de cultură universală dintr-un arc de timp și cuprindere spațială greu de imaginat. Această saturație universalistă nicodată nu le-a slăbit sentimentul înrădăcinării. Conștiința apartenenței și a solidarității cu valorile lumii de la Carpați nu i-a părăsit niciodată. Această suprasaturație de cultură universală conține câteva dominante structurate, contactul catalizator cu spiritualitatea germană ar fi una din ele. Contactul acesta începe în anii școlii (Cernăuți și, respectiv, Șebes și Brașov), se va amplifica și aprofunda în anii de studii (Viena, Berlin, și, respectiv, Viena) și apoi se va menține permanent. Exceptând pe Mihail Kogălniceanu, până la Eminescu cultura românească (ne găsim în epoca dinaintea Marii Uniri) a cunoscut numai relația cu spiritul francez. Prin Eminescu (și Titu Maiorescu și o parte din Junimea) descoperim cultura germană. După epoca lui Eminescu și a Junimii, cultura națională intră din nou sub influența mimetico-modelatoare a culturii franceze. Cu Blaga spiritul românesc de după Marea Unire reîntra din nou sub influența catalizatoare a spiritului culturii germane. Aceste similitudini din biografia spirituală dau celor două genii poetice o notă comună în ceea ce privește rolul lor în mersul poeziei naționale. În plan intelectual – ideatic – contactul catalizator cu spiritul germanic înseamnă confirmarea și dezvoltarea conștiinței participării la ritmul cosmic; ”întoarcerea” la izvoare (la ”mume” cum spune Blaga după Goethe); și distincția și opoziția dintre cultură și civilizație. În plan psihic înseamnă descoperirea sinelui (personal și colectiv) și provocarea originalității, a personalității. În plan cultural înseamnă deschiderea unui drum de acces, mult mai profund și mai bogat decât până acum, spre cultura universală din timpuri și spații diferite. Contactul cu mitologia, literatura și filozofia Eladei duce în forul interior al celor doi poeți la cristalizarea, pe de o parte, a ideii de perfecțiune și durabilitate, iar pe de altă parte la fecunditatea binomului opozitiv dionisiac-apolinic.

Relația celor doi poeți români cu spiritul indian este atât de profundă și de creativă încât, în cazul lui Eminescu se depășește într-o manieră categorică și ”exotismul” romantic și ”lecția” lui Schopenhauer și are loc o suprapunere ”romantism-dacism-indianism”. În cazul lui Blaga ”indianismul” său se așează alături de expresionismul său (expresionismul blagianizat) cu care există deja o bibliografie, temă nefiind epuizată.

Față de limbă, Eminescu și Blaga au avut o adâncă și sfântă considerațiune. Înalta idee pe care o au despre limbă vizează relații limbă – spirit; limbă – ceație; limbă – logos. Puse față în

față, câteva cugetări despre limbă sunt revelatoare, nu mai necesită comentarii în plus. Eminescu: limba este ”măsurariul civilizației unui popor”; ”alăturăm observarea cum că limba, alegerea și cursivitatea expresiunii în expunerea vorbită sau scrisă, e un element esențial, ba chiar un criteriu al culturii”; ”Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră”; ”Limba și legile ei dezvoltă cugetarea”. Blaga: ”Limba este întâiul mare poem al unui popor”; ”Limba de toate zilele este o unealtă și o formă a spiritului, prin poezie limba devine un scop și un conținut al spiritului”; ”Întâia și suprema lege a stilului literar ține de regulile politicii financiare. Această regulă te învață să nu emiți cuvinte pentru care n-ai acoperire în aur. Orice abatere de la această normă duce la inflație”; ”În poezie, graiul nu e numai echivalentul unor semnificații, în poezie revelează”. În prelungirea acestor cugetări putem spune că limba le rostuieste ființa creatoare.

Geniul poetic al lui Eminescu și al lui Blaga se manifestă și prin ceea ce, printr-o formulă consacrată, se numește făuritor de limbă românească. La nici un alt poet cuvântul nu cunoaște o mișcare mai profundă de la denotație la conotație, de la sensul propriu spre sensul figurat, metaforic. De asemenea, la nici un alt poet român nu găsim o legătură mai trainică între sens și euforia cuvintelor și euforia versurilor. Și nu în ultimul rând, cei doi poeți realizează ca nimeni alții mitizarea înțelesului unor cuvinte (exemplu: *dor*, *codru*). Ei au potențat capacitatea limbii române de a explica cele mai subtile și mai profunde simțiri și gânduri. Cei doi poeți au claviat cele mai variate și alese arpegii și game ale limbii române. Eminescu și Blaga sunt în aceeași măsură atât mănuitori, cât și mântuitori ai cuvintelor. Dacă Arghezi este maestru materializării cuvântului, Bacovia al neantizării lui, Barbu al abstractizării, atunci, fără doar și poate, Eminescu și Blaga sunt maeștrii metaforizării și ai înfiorării poetico-metafizice a cuvântului.

Centrul de foc al oricărui limbaj poetic este metafora. În evoluția liricii românești, Eminescu și Blaga reprezintă două răscruci care înseamnă însăși șansa existenței poeziei românești. Revoluția metaforică pe care o produc cei doi constă în înțelegerea, construcția și funcționarea metaforei. Ei eliberează metafora – metafora trage după ea întregul sistem al tropilor – de retorica, o mută din spațiul logicii discursive în cel al revelației. Metafora depășește funcția stilistică și câștigă una ontică. Pornind de la ”noua” metaforă, ei crează o poetică a viziunii și nu a senzațiilor; vederea exterioară este înlocuită cu cea interioară (Ioana Petrescu, *Eminescu și mutațiile poeziei românești*, Editura Dacia, Cluj, 1989).

Un alt element fundamental care face posibilă comunicarea între cei doi poeți este mitul. Autorul *Luceafărului* și cel al ... *corolei de minuni a lumii* au o sensibilitate și o gândire mitică. Prezența mitului la nivelul pe care îl cunoaștem în poezia lor este expresie a întoarcerii spre unitate și o formă de atitudine împotriva atomizării universului și a ființei umane. Poezia lor fecundată de mit devine act de resacralizare a lumii ori de protejare a sacrului acolo unde el încă mai există. Eminescu și Blaga au configurat un orizont mitic în care viețuiește românul. Imaginarul poetic al celor doi poeți e populat de câteva ”personaje” mitice: muntele, codrul, lacul, iezerul, dorul, lumina, luna, steaua. Mitologia lor este una carpatină, cu originea în preistoria dacică. Cronotopul lor mitic este *Dacia*, respectiv *Țara*. La autorul lui *Memento mori* domină o mitologie ”olimpiană”, personalistă. La autorul *Cântecului spicelor* domină o mitologie organică și a misterului.

Eminescu și Blaga sunt poeți devorați de neliniști existențiale și de întrebări metafizice. Pe acest fundal există în poezia eminesciană și în cea blagiană teme și motive poetice comune ori similare. Așa de exemplu, marea temă (o adevărată supratemă) a timpului. Dincolo de înfățișările individuale condiționate de subiectivitatea lor poetică, una de tip romantic, cealaltă de tip expresionist, atât Eminescu cât și Blaga au dat *trecerii*, *clipei*, *vremelniciei eternității*, *veșniciei* o identitate românească. *Zariștea cosmică* (orizontul, bolta cerească cu podoabele ei, dar și cu taina ei, circuitul cosmic - teluric și teluric - cosmic, etc) este un complex tematic prezent sub diferite înfățișări în opera poetului de la Ipotești și în cea a poetului de la Lancrăm. Natura ca spațiu sacru și ca spațiu rezonator al sensibilității, ca spațiu al existenței este tărâmul pe care cei doi poeți se înătălnesc încă o dată. Starea de dor se asociază întotdeauna acestor teme și motive.

Toate aceste elemente tematice enumerate se structurează într-o constelație poetică ce a fost, de multă vreme, identificată și pusă sub emblema mioriticului, prin vis, poetul romantic și, prin somn, poetul expresionist privesc în fântânile fără fund ale ființei umane și ale timpului.

Pe cei doi poeți îi încearcă aceeași nostalgie după trecut. Nu este vorba de un trecut istoric pașoptist și nici sadovenian, ce poate fi documentat. Este vorba de un trecut imemorial, aistoric, luminat doar de un mit și aureolat de legendă. La această întoarcere poetică spre preistoric i se asociază întotdeauna tema copilăriei. Pentru cei doi poeți acest trecut este și un timp al transcendentei.

Fiind vorba de doi mari lirici, Erosul nu putea lipsi din imaginarul lor poetic. Iubirea are aceeași prezență și manifestare complexă în cele două creații. Erosul devine o adevărată lege a universului, iar iubita o omniprezență. Prin iubire ființa bărbatului se împlinește. Iubirea absolută la care aspiră personajul lor liric înseamnă refacerea unității primordiale. Iubirea nu înseamnă numai împlinirea erotică a cuplului, ci și deschidere spre cunoaștere și poarta spre transcendent. Prin iubire participă la misterul existenței și la cel cosmic. Pentru ei iubirea este o condiție și izvor pentru creație.

O apropiere între Eminescu și Blaga se poate face nu numai la nivelul temelor și motivelor poetice, ci la modul concret, la nivelul diferitelor texte poetice. La acest nivel se poate stabili în concret genul proxim și diferența specifică dintre cei doi poeți. De exemplu, într-o primă instanță se pot aborda comparativ texte poetice: *Revedere – Gorunul; Mai am un singur dor – Gorunul; Rugăciunea unui dac – Cuvântul din urmă; Melancolie – Paradis în destrămare; Revedere – În marea trecere*; sunt exemple menite a arăta că propunerea poate fi fructificată. Creația eminesciană și cea blagiană se caracterizează în aceeași măsură printr-o excepțională unitate interioară.

Cele două valori ale poeziei naționale sunt atât de aproape ca valori și importanță încât, dacă hazardul ar fi hotărât o ordine cronologică invers, atunci am putea considera pe Blaga poetul național. Desigur că este vorba de o ipoteză retorică. Evoluția istorică a poeziei românești își spune cuvântul și succesiunea nu putea fi decât Eminescu – Blaga; secolul al XIX-lea culminează în poezie cu Eminescu, iar secolul al XX-lea cu poezia lui Blaga. Există o mișcare, o curgere subterană în poezia românească de la Eminescu la Blaga.

Eminescu și Blaga ne uimesc prin complexitatea spiritului lor, prin frumusețea adâncă a vorbei și prin vraja versurilor, prin profunzimea sentimentelor și a ideilor trăite, prin excepționala unitate interioară a creației. Eminescu ne tulbură prin faptul de a fi un "fulger neîntrerupt" pe firmamentul poeziei românești; Blaga prin a fi "o jerbă scânteietoare". Numai pentru ei e valabil paradoxul: cu cât sunt mai naționali, cu atât sunt mai universalali. Prin ei poezia românească și-a găsit steaua ei norocoasă.

În plan mitico-poetic lumea operei lor apare ca o *poveste* cu hieroglife și respectiv cu *mume*, ca o carte care deopotrivă descifrează și încifrează lumea, o lume românească până la pragul de pe care ea poate spune ceva esențial omenirii. Poezia lor realizează o pax magna între românism și universalitate.

Profund naționali prin imaginarul lor poetic și profund universalali prin problematica umană și frumusețea poetică a versurilor, opera lui Eminescu și cea a lui Blaga este o frumoasă poveste despre omul român de la Carpați, dar și despre omul dintotdeauna și de pretutindeni. Ei dau în opera lor o meditație românească asupra marilor și permanențelor întrebări ale omului de totdeauna. Opera lor e măsura puterii noastre de universalitate.

Prin Eminescu și Blaga recunoaștem acțiunea apriorismului matricei noastre stilistice pe un plan superior (cf. Mircea Vaida, *Lucian Blaga – afinități elective*).

Eminescu și Blaga au în cadrul istoriei poeziei naționale rol de catalizatori, dar sunt și "capcane". Cei care intră sub raza lor de acțiune ori își descoperă originalitatea, personalitatea și devin creatori autentici de valoare, ori vor rămâne veșnic niște epigoni de ranguri diferite. Exemplul îl dă autorul volumului *La curțile dorului*. Blaga îl "neagă" pe Eminescu, afirmându-și

astfel personalitatea creatoare originală. ”Reacția” dintre Paradigma Eminescu și Paradigma Blaga este benefică pentru poezia românească.

Eminescu și Blaga și-au împlinit condiția și menirea lor de creatori de cultură. Prin opera lor se adevărește ideea filozofului Blaga: ”omul există în univers întru și pentru creație”.